

שם העבודה : קבלת החלטות של עובדים סוציאליים במקרים של אלימות במשפחה כלפי ילדים בעלי פיגור שכלי - השפעת עמדות העובד, ההתנהגות המתגרת של הילד ואלימות

ההורה

שנה : 2003

מס' קטלוגי 519

שם המגיש : ארזי לילך

עבודת גמר לתואר מוסמך, הפקולטה ללימודי רווחה ובריאות, בה"ס לעבודה סוציאלית,

אונ' חיפה

תקציר המחקר

מטרת מחקר זה היא לתרום להבנה התיאורטית של הגורמים המשפיעים על הבחירה בהתערבויות שנוקטים העובדים הסוציאליים ופקידי הסעד במקרים של אלימות, ניצול והזנחה של ילדים בעלי פיגור שכלי בתוך המשפחה. התקווה היא כי כתוצאה מהידע שנאסף במחקר זה תתאפשר תרומה יישומית לעבודתם של העובדים בתחום זה ולמניעת התופעות של האלימות במשפחה כלפי ילדים ובוגרים בעלי פיגור שכלי.

הספרות מצביעה על גורמים שונים בעלי השפעה על היווצרות העמדות כלפי אנשים בעלי נכויות ואנשים בעלי פיגור שכלי. בין גורמים אלו נמצאים מודלים טיפוליים באנשים בעלי פיגור שכלי, עקרונות שיקומיים, השפעות דתיות, תרבותיות וחברתיות ביחס למעמדו של האדם הנכה בחברה, השפעות פסיכולוגיות ללידת ילד נכה במשפחה ועוד. העמדות המושפעות מגורמים אלו יכולות לנטות ל"שליליות" ביחס לאדם בעל הפיגור השכלי, ויכולות להוביל לקיום התנאים המביאים להפעלת אלימות "לגיטימית", או "קלה" יותר לביצוע, כלפי אנשים בעלי פיגור שכלי. קיום או אי-קיום קשר בין עמדות ומקרי האלימות הינו חשוב לאור הנתונים בספרות ביחס לשיעור הגבוה של האלימות כלפי אנשים בעלי פיגור שכלי בהשוואה לאוכלוסייה הכללית. לעמדות אישיות אלו יכולה להיות השפעה הן על ביצוע מעשי האלימות והן על תגובת החברה לקיומם ולהמשך התרחשותם. מכאן, כי העמדות יכולות להשפיע גם על התערבויותיהם של העובדים הסוציאליים ופקידי הסעד במקרים של אלימות במשפחה כלפי ילדים בעלי פיגור שכלי, וזאת למרות העקרונות והחקיקה הקיימים בתחום זה.

בנוסף, הספרות מעלה כי לאוכלוסייה זו התנהגויות מאתגרות רבות, המאופיינות בחוסר שיתוף פעולה ואלימות, כלפי המטפלים בה. התנהגויות אלו עלולות להוות גורם דחק בתחושת ההורה ותורמות להתפתחות מצבי סיכון במשפחה. החלטות התערבותיות יכולות להיות מושפעות מהתנהגויות אלו, כמו גם ממידת אלימות ההורה ומעמדות העובד.

מכאן, עולות שאלות המחקר ביחס למידת השפעת עמדות העובדים הסוציאליים ופקידי הסעד כלפי אנשים בעלי פיגור שכלי יחד עם השפעת עמדותיהם כלפי אלימות ומאפייניה (יחסית וכוללת) על

ההתערבויות שהם בוחרים להפעיל במקרים של אלימות כלפי ילדים בעלי פיגור שכלי בתוך המשפחה. כמו כן, נבדקה השפעת משתנים נוספים, ובכללם ניסיון בעבודה בתחום הפיגור השכלי והסמכה והכשרה מקצועית לפקיד סעד, ביחס לבחירת ההתערבויות במקרי האלימות במשפחה כלפי ילדים בעלי פיגור שכלי.

קבוצת המדגם מבוססת על דגימת קריטריון (מכוונת) של העובדים הסוציאליים העוסקים בתחום הפיגור בלשכות הרווחה בצפון ומרכז הארץ (לא כולל את הלשכות במגזר הערבי). קבוצת המדגם כוללת 59 עובדים סוציאליים אשר להם נגיעה ישירה בעבודתם עם אנשים וילדים בעלי פיגור שכלי, מהם 29 מוסמכים לפקדי סעד (49%). מרביתם נשים (97%), נשואות (90%) ואמהות לילדים (86%). אחוז גבוה מהנבדקים עובד ישירות בתחום הפיגור השכלי בלשכות הרווחה האזוריות (66%), והיתר עובדים כוללניים המטפלים גם במשפחות בהן בן משפחה בעל פיגור שכלי. כמו כן, אחוז גבוה בעל תואר ראשון בעבודה סוציאלית (61%) ומקבל הדרכה מקצועית במקום העבודה (58%).

כלי המחקר כולל 4 חלקים: ראשית, שאלון פרטים דמוגרפים והנוסח המקוצר העברי של שאלון הרצייה החברתית של קראון ומרלוו (Marlowe, 1964 Crowne and); שנית, שאלון עמדות ביחס לפיגור שכלי (Yuker Attitude Toward Disabled Block, & Persons Scale (A.T.D.P.) (Yuker, 1986); שלישית, שאלון עמדות כלפי אלימות המבוסס על עבודתה של קמה (1995); ולבסוף, שאלון ההתערבויות שחובר על-ידי החוקרת. שאלון ההתערבויות מורכב מתיאורי מקרה המקיפים את עולם התוכן של האלימות במשפחה בין ההורה והילד בעל הפיגור השכלי, כאשר כל עובד נדרש לציין את בחירתו ברצף התערבות הנע מאי-התערבות, דרך התערבות טיפולית ועד התערבות סמכותית. בכל תיאורי המקרה קיימת אחידות בכיוון היחסים, כאשר הגירוי מופעל מכיוון הילד בעל הפיגור השכלי והתגובה מגיעה מכיוון ההורה. הנתונים עובדו במודל הרגרסיה ברמת תאור המקרה, תוך בקרה על התקבצות המקרים בתוך העובד.

ככדי לבדוק את השפעת מאפייני אלימות ההורה ואלימות הילד בעל הפיגור השכלי נוצרו שני משתנים נוספים המתייחסים למידת האלימות המוחלטת ולמידת האלימות היחסית. משתנה מידת האלימות המוחלטת מתייחס לחומרת האלימות הכוללת בסיטואציה. משתנה זה חושב כחיבור של מידת אלימות ההורה ומידת אלימות הילד בעל הפיגור השכלי בסיטואציה האלימה. משתנה מידת האלימות היחסית מתייחס לפער שבין חומרת הגירוי מצד הילד בעל הפיגור השכלי לבין חומרת התגובה מצד ההורה בסיטואציה. משתנה זה חושב כהפחתה של מידת אלימות הילד בעל הפיגור השכלי ממידת אלימות ההורה בסיטואציה האלימה.

ממצאי עבודת מחקר זו מצביעים כי הדגש צריך להיות מופנה למרכיבים השונים בהכשרתם של העובדים הסוציאליים ופקידי הסעד ביחס לסיטואציות של אלימות במשפחה כלפי ילדים בעלי פיגור שכלי. הממצאים מצביעים על כך כי העובדים הסוציאליים ופקידי הסעד אינם מושפעים מעמדותיהם ומניסיונם בעבודה בתחום הפיגור השכלי. נמצא כי הם נוטים להתערב במקרים של אלימות במשפחה כלפי ילדים בעלי פיגור שכלי ומאמינים כי במקרים של אלימות צריך לטפל בדרכי

התערבויות סמכותיות ולא בדרכי התערבויות טיפוליות. יותר מכך, נראה כי בהכשרתם ובהסמכתם של העובדים הסוציאליים לתפקיד פקידי הסעד ממוסדת ההתערבות המקצועית ומבוטלת השפעת הרצייה החברתית. העובדים הסוציאליים ופקידי הסעד מושפעים משני מאפייני האלימות, המוחלטת והיחסית. הם נוטים להתייחס למכלול האלימות בסיטואציה האלימה וכן לכלל המרכיבים האלימים בסיטואציה האלימה במשפחה: ניתנת התייחסות לאלימות ההורה אך גם לאלימות הילד בעל הפיגור השכלי (התנהגויות מאתגרות) וכן בהתייחס לפער ביניהן. למרות זאת, עולה חשש כי לעיתים קיימת תפיסה בה תגובת האלימות כלפי הילד בעל פיגור שכלי הינה מקובלת ומובנת כאשר הילד בעל הפיגור השכלי מתחיל בפעולות התגרות אלימה כלפי ההורה. ההשלכות היישומיות של מחקר זה הן לפעול לפיתוח תוכניות התערבות במקרי אלימות במשפחה כלפי ילד בעל פיגור שכלי המשלבות היבטים טיפוליים וסמכותיים, במקביל לפיתוח תוכניות המניעה המוקדמות ומתן התמיכה והסיוע למשפחות בהתמודדות היומיומית. כמו כן, יש לפתח ולעודד הכשרה והסמכה מקצועית של פקידי הסעד לפי חוק הסעד (הטיפול במפגרים) תשכ"ט-1969, וכן תוכניות הדרכה מקצועיות לפקידי סעד. בנוסף, יש לפעול לבניית הגדרות ברורות לאלימות ולהתנהגות בלתי הולמת כלפי ילדים בעלי פיגור שכלי, הנחיות ברורות וקריטריונים מדידים לתהליך ההתערבות במקרים של אלימות במשפחה כלפי ילדים בכלל וילדים בעלי פיגור שכלי בפרט.